

Poznań 20.10.2023

prof. dr hab. Jarosław Jarzewicz
Instytut Historii Sztuki UAM
Al. Niepodległości 4
61-874 Poznań
e-mail: jarzewic@amu.edu.pl

Rada Naukowa Dyscypliny
Nauki o Sztuce
Uniwersytetu Jagiellońskiego

Ocena
dorobku naukowego doktor Dobrosławy Horzeli
w związku z postępowaniem w sprawie nadania stopnia
doktora habilitowanego

Zgodnie z art. 219. ust. 1. ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, stopień doktora habilitowanego nadaje się osobie, która:

- „1) posiada stopień doktora;
- 2) posiada w dorobku osiągnięcia naukowe albo artystyczne, stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, w tym co najmniej:
  - a) 1 monografię naukową wydaną przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a, lub
  - b) 1 cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych w czasopismach naukowych lub w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych, które w roku opublikowania artykułu w ostatecznej formie były ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. b, lub
  - c) 1 zrealizowane oryginalne osiągnięcie projektowe, konstrukcyjne, technologiczne lub artystyczne;
- 3) wykazuje się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż

jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej”.

Recenzja niniejsza składa się z następujących części: przedstawienie sylwetki naukowej habilitantki, ocena wskazanego głównego osiągnięcia naukowego, ocena aktywności naukowej w kraju i za granicą, konkluzje z powyższych ocen.

Dr Dobrosława Horzela jest historykiem sztuki związanym od wielu lat z Instytutem Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Tam ukończyła studia historii sztuki uzyskując stopień magistra w 2000 roku na podstawie pracy *„Tryptyk Trójcy Świętej w katedrze na Wawelu”*, przygotowanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Jerzego Gądomskiego. Stopień doktora uzyskała w 2011 r. w tej samej uczelni na podstawie rozprawy *„Późnogotycka rzeźba drewniana w Małopolsce około 1440-1477”* napisanej pod kierunkiem (wówczas) dra hab. Marka Walczaka.

Swoją pracę zawodową związała początkowo (od 2012 do 2018 r.) z Instytutem Historii Sztuki i Kultury Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, gdzie pracowała na stanowisku asystenta a następnie adiunkta. Od 2014 roku podjęła pracę na Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie pracowała najpierw jako kierownik projektu NPRH na stanowisku adiunkta, a od 2018 r. jako pracownik naukowo-dydaktyczny na stanowisku adiunkta.

Początkowo w swojej pracy zawodowej kontynuowała badania w dziedzinie rzeźby średniowiecznej, które wyznaczone zostały jej doktoratem. Opublikowanie książki opartej na pracy doktorskiej: *„Późnogotycka rzeźba drewniana w Małopolsce ok. 1440–1477”*, Societas Vistulana, Kraków 2012 było ważnym etapem nie tylko w jej karierze naukowej, ale także w badaniach rzeźby późnogotyckiej w Polsce. Główna teza tej pracy: okres uważany dotychczas za „ciemny” okazuje się być obfitujący w wysokiej klasy dzieła i zróżnicowany jest ważną konstatacją zmieniającą dotychczasowe ustalenia, wyznaczającą obiecujące perspektywy badań. Bardzo ważnym osiągnięciem w tej dziedzinie jest wydany pod jej redakcją (we współpracy z Adamem Organistym) katalog wystawy *„Wokół Wita Stwosza”*, wyd. Muzeum Narodowego w Krakowie, Kraków 2005 (zob. spis osiągnięć poz. II. 2.1) oraz tom materiałów konferencji towarzyszącej wystawie (II. 2.2.). Autorstwa Habilitantki są zarówno hasła katalogowe, jak obszernie artykuły. Podkreślić należy, że te tomy stanowią kamienie milowe w badaniach nad twórczością Wita Stwosza. Szereg studiów opublikowanych zarówno w czasopiśmie, jak i w tomach wieloautorskich poświęciła monograficznym studiom nieznanym lub mało znanych dzieł rzeźbiarskich dokonując ich precyzyjnej analizy formalnej i genetycznej wykazując przy tym znakomite opanowanie

warsztatu analitycznego i wielką wizualną erudycję (zob. poz. 2.3-6, 2.8, 4.2, 4.3, 4.12). Odrębnym nurtem obecnym w jej publikacjach są badania dotyczące historii historii sztuki, które można określić jako metanaukowe (poz. 2.12, 2.13). Szczególne znaczenie w tym nurcie moim zdaniem ma artykuł (poz. 2.18) napisany we współautorstwie z profesjonalnym fotografem, w którym analizowane są wzajemne relacje pomiędzy fotografią, jako medium i narzędzie wykorzystywane przez historyka sztuki, a poznawczymi procedurami i wynikami badań. Jest to tematyka niezwykle ważna, ciągle jeszcze w zbyt małym stopniu analizowana a fotografia, dzięki której historia sztuki istnieje jako dyscyplina naukowa, bywa zbyt często bezrefleksyjnie traktowana jako obiektywny obraz „rzeczywistości”. Dlatego artykuł ten wskazujący na uzależnienie wielu wyników badań od konkretnych uwarunkowań technicznych lub decyzji fotografa otwiera obiecujące perspektywy poznawcze.

Jako osiągnięcie będące podstawą oceny wniosku habilitacyjnego w rozumieniu **art. 219.**

ust. 1. ustawy dr Horzela wskazała *Studia nad średniowiecznym malarstwem witrażowym w Polsce*, w którego skład wchodzi dwie publikacje książkowe oraz 9 artykułów naukowych wydanych w fachowych polskich i zagranicznych czasopismach o wysokim prestiżu.

Wybitnym osiągnięciem Habilitantki jest opracowanie i wydanie pierwszego tomu *Corpus Vitrearum Medii Aevii* (poz. I.1.1.). Po śmierci dwojga współautorów – Lecha Kalinowskiego i Heleny Małkiewiczówny – doprowadziła to monumentalne i wiekopomne przedsięwzięcie do szczęśliwego końca. Prace związane z tym tomem trwały kilkadziesiąt lat, były żmudne i wymagające przewyciężenia wielu przeciwności i nie ulega dla mnie wątpliwości, że bez zaangażowania i wkładu pracy Habilitantki nie byłyby zwieńczone sukcesem. Badania witraży stanowią szczególną dziedzinę w historii sztuki – z jednej strony są to badania bardzo specjalistyczne, wymagające szczególnych predyspozycji, a z drugiej – obejmujące szerokie spektrum problematyki współczesnych badań nad sztuką. Choć CVMA jest – jak sama nazwa wskazuje – przede wszystkim katalogiem zachowanych witraży (w określonym miejscu – np. kościele, mieście, obszarze), to też (przede wszystkim) jest niesłychanie wnikliwym naukowym opracowaniem. Poczynając od podstaw materialnych (problem autentyczności poszczególnych szkieł i kwater; różnicowanie techniki wykonania), poprzez analizę stylu (wydzielenie grup warsztatowych, przypisanie autorstwa), ikonografię (skomplikowane niejednokrotnie kwestie rekonstrukcji pierwotnego układu, kolejności a zatem programu ikonograficznego) czy wreszcie kwestie genezy i funkcji tych przedstawień. Tom dotyczący witraży kościoła Mariackiego w Krakowie jest opracowaniem

będącym wzorcem i modelem rzetelności i wnikliwości naukowej. Habilitantka w autoreferacie (s. 3) pisze: „Mój wkład w powstanie monografii *Die mittelalterlichen Glasmalereien in der Stadtpfarrkirche Mariä Himmelfahrt in Krakau* był dość istotny na ostatnim etapie prac, jednak z punktu widzenia autorstwa zawartych w nim tez i pomysłów, drugorzędny...”. Trudno polemizować z taką deklaracją, jednak jej zasługi w powstaniu tomu wykraczają niewątpliwie poza pracę redaktorską, skoro ze 150 stron maszynopisu wyjściowego opracowanego przez dwoje współautorów, powstał przy jej udziale na końcowym etapie maszynopis 900-stronicowy.

Druga monografia (I.1.,2) jest pod względem formalnym również katalogiem – tym razem wystawy z 2020 r. w Muzeum Narodowym w Krakowie. Dr Horzela jest autorką tekstu wprowadzającego, większości not katalogowych, pomysłodawczynią i redaktorką tomu. Nie popadając w przesadę, można z całym przekonaniem stwierdzić, że publikacja ta daleko wykacza poza zwykły standard katalogu wystawy. Jest to w pełni tego słowa znaczeniu naukowa monografia podsumowująca stan wiedzy na temat witraży zachowanych na terenie Polski. Biorąc pod uwagę długi, wieloletni okres publikacji kolejnych tomów CVMA, należy założyć, że zachowa ona aktualność na kolejne lata. W tekście wstępnym autorka syntetycznie przedstawia główne aspekty techniki witrażowej, zarys ich historii i ewolucji stylu i kompozycji, symboliki. Szczególnie ważne jest przedstawienie dziejów tej dziedziny sztuki na ziemiach polskich w świetle zachowanych dzieł, których szczegółową analizę zawarto w notach katalogowych. Podkreślimy również, że historię malarstwa witrażowego w Polsce można śledzić począwszy od XIII w., zaś na przełomie XIII i XIV w. w Krakowie działał warsztat operujący konwencją stylową tzw. *Zackenstil* w jego późnej odmianie. Malarstwo witrażowe było zatem i wcześniejsze i znacznie liczniejsze niż malarstwo tablicowe, które w dotychczasowych badaniach przyciągało znacznie większą uwagę badaczy. Horzela nie tylko przedstawiła analizę stylistyczną witraży, ale zaprezentowała też rekonstrukcję pierwotnego programu przeszkleń chóru kościoła Dominikanów w Krakowie. Wskazała również na powiązania genetyczne tego warsztatu ze środowiskiem austriackim a pośrednio – z alzackim. Niezwykle cenne w tej publikacji jest uwzględnienie szczątkowo zachowanych lub pozyskanych w trakcie badań archeologicznych fragmentów witraży pozwalające na uświadomienie skali upowszechnienia tego medium artystycznego.

Artykuły wskazane jako kolejne osiągnięcia mają charakter studiów poszczególnych dzieł lub zagadnień. Publikacja I.2.1. Dotyczy niezachowanego cyklu witraży z kościoła Mariackiego w Chojnie. Ponieważ zachowała się dokumentacja fotograficzna, możliwe było

przeprowadzenie analizy ikonograficznej w kontekście ikonografii św. Aleksego i zaproponowanie pierwotnego układu kwater. Autorka wskazała także na możliwą rolę witrażowego cyklu jako narzędzia nauczania, propagowania pożądanych postaw w kontekście walki z ruchami heretyckimi. Zupełnie innej problematyki dotyczy artykuł I.2.2, w którym Habilitantka skupiła się na analizie szczególnej techniki artystycznej – opus punctile, która wykształciła się u schyłku XIV w. jako technika złotnicza a następnie zastosowana została także w czeskim malarstwie tablicowym a także wyjątkowo w witrażownictwie. Autorka analizuje krakowski witraż z początku XV w., gdzie ta technika została wykorzystana w kontekście prawdopodobnego wpływu dworskiej sztuki ośrodka praskiego. W artykule I.2.3 (napisanym we współautorstwie z Martą Kamińską – specjalistką od konserwacji witraży) przeanalizowano dwie kwatery znajdujące się do niedawna w kaplicy pałacu w Adampolu (obecnie jako depozyt w MNK). W wyniku przeprowadzonych badań autorki doszły do wniosku, że kwatery z przedstawieniem męczeństwa i pogrzebu św. Szczepana pochodzą z około 1200 r. i są przykładem nurtu stylowego określanego niekiedy jako „alternatywny gotyk”. Hipotetycznie wskazały na ich pochodzenie z kościoła św. Szczepana w Helmstedt i związały ze sztuką powstającą w kręgu mecenatu Henryka Lwa. Kolejny artykuł opublikowany w polskiej i niemieckiej wersji językowej (I.2.4 i I.2.5) napisany został wspólnie z Güntherem Buchingerem dotyczy dziejów zespołu witraży z początku XV w. rozproszonych pomiędzy kolekcje w Krakowie, Wrocławiu i Glasgow. Autorzy na drodze detektywistycznego niemal dochodzenia ustalili nieznane dotąd miejsce pierwotnego pochodzenia witraży – kościół filialny w St. Lorenzen ob Katsch (Styria) i ich historię.

Artykuł I.2.6 poświęcony jest zespołowi składającemu się z kilkudziesięciu kwater witraży z kościoła Bożego Ciała na Kazimierzu w kontekście artystycznych inicjatyw Jagiellonów. Witraże okna osiowego przypisuje warsztatowi o genezie austriackiej i datuje na początek XV w. Miałyby one powstać z inicjatywy Władysława Jagiełły i jego żony Anny Cylejskiej. Austriacka orientacja warsztatu mogła być związana z relacjami politycznymi.

Artykuł I.2.7 dotyczy reliktyw pierwszego etapu witrażowego szklenia chóru kościoła Dominikanów w Krakowie, którego elementy przechowywane są w Muzeum Dominikanów w Krakowie. Autorka rozbudowała w nim swoje tezy dotyczące tego zespołu prezentowane w syntezie I.1.2. Najstarsze witraże dominikańskie autorka datuje na ok. 1290–1300 i wywodzi z rozwiązań wypracowanych w witrażownictwie nadreńskich obszarów Rzeszy,

których najbliższymi eksponentami są zespoły witraży w Styrii i Karyntii o alzackiej genezie. Krakowskie witraże są istotnymi punktami na mapie wędrówek rzemieślników związanych z wielkimi placami budowy Europy Środkowej.

W artykule I.2.8 autorka poddała wnikliwej analizie relacje pomiędzy różnymi gatunkami sztuki około 1400 r. Za punkt wyjścia traktuje stwierdzoną przez R. Suckale dominację witraży około 1300 r. narzucających swoją stylistykę wyraźnych konturów i mocnych, kontrastowo zestawianych barw malarstwu tablicowemu. W ciągu XIV w. sytuacja uległa odwróceniu – około 1400 r. to witraże czerpią z malarstwa tablicowego miękkiego modelunku i zniuansowaną tonalność. Na przykładzie analizy krakowskich witraży autorka dochodzi do wniosku, że to nie tyle malarstwo, co techniki rysunkowe tego czasu stanowiły bezpośrednią inspirację dla witrażystów.

Artykuł I.2.9 jest obszernym i erudycyjnym studium ikonograficznym. Punktem wyjścia są witrażowe przedstawienia Madonny Krzewu Gorejącego na witrażach z około 1420-30 r. w kościele Bożego Ciała i z około 1430-40 w klasztorze Dominikanów w Krakowie. Są to najstarsze przedstawienia tego typu ikonograficznego w malarstwie polskim, znacznie wyprzedzające pojawienie się tego motywu w malarstwie tablicowym. Autorka rekonstruuje genezę tej formuły ikonograficznej poczynając od malarstwa bizantyńskiego, poprzez środowisko czeskie okresu Karola IV, gdzie się ukształtowała ostateczna formuła przeniesiona za pośrednictwem kanoników regularnych do Krakowa. Dużo uwagi poświęciła też interpretacji teologicznych treści zawartych w tej skomplikowanej strukturze łączącej motywy apokaliptyczne i starotestamentowe w symbolu wyższego rzędu.

Prezentowane przez dr Horzelę prace są wysokiej jakości naukowej, cechuje je precyzyjnie przeprowadzona analiza, wnioski logiczne i mocno uargumentowane, głęboka znajomość przedstawianej problematyki, szeroka erudycja.

Habilitantka aktywnie uczestniczy w polskim i międzynarodowym życiu naukowym. Ma doświadczenia dydaktyczne – pracuje lub pracowała na dwóch krakowskich uniwersytetach oraz ASP, gdzie wykłada ikonografię, historię sztuki średniowiecznej, muzealnictwo.

Prowadzi zajęcia różnego typu (proseminaria, ćwiczenia, wykłady monograficzne). Wygłosiła również serię wykładów na Uniwersytecie Karola w Pradze.

Jest członkiem redakcji dwóch czasopism ważnych z zakresu historii sztuki: „Artibus et Historiae” (gdzie pracowała jako redaktorka prowadząca) oraz „Folia Historiae Artium” (gdzie jest redaktorką prowadzącą). Pod jej redakcją naukową ukazało się 6 monografii. Swoje badania

prezentowała na 26 konferencjach naukowych w tym szereg na prestiżowych międzynarodowych forach – m.in. w Yorku, Leeds, Madrycie, Gironie, Rzymie, Turynie i Zagrzebiu.

Od 2014 r. jest członkiem Corpus Vitrearum International, w wyborach do czteroosobowego Zarządu tej organizacji na kadencję 2020–2024 została wybrana sekretarzem tego elitarnego grona, co świadczy o jej uznanej pozycji wśród badaczy średniowiecznych witraży. Odbyła szereg staży w prestiżowych instytucjach naukowych – m. in.: Zentralinstitut für Kunstgeschichte w Monachium, Bundesdenkmalamt w Wiedniu, Vitrocentre w Romont (Szwajcaria), Bibliotheca Hertziana – Max Planck Institute w Rzymie, Uniwersytet Karola w Pradze, Städel Museum we Frankfurcie nad Menem.

Habilitantka aktywnie działa na rzecz popularyzacji nauki – pisze recenzje z wystaw, zorganizowała dwie ważne wystawy dotyczące sztuki średniowiecznej a wcześniej także szereg wystaw dzieł sztuki współczesnej, upowszechnia wiedzę o sztuce także w formie audycji radiowych i telewizyjnych oraz publikacji popularnonaukowych.

Uważam, że przedstawiony przez dr Horzelę dorobek świadczy o jej wysokich kompetencjach naukowych. Dysponuje ona szerokim wachlarzem naukowego instrumentarium badawczego, jest doświadczonym uczonym, znawczynią średniowiecznych sztuk przedstawiających. Wykazuje wybitne dokonania w badaniach średniowiecznych witraży, w tej dziedzinie jest niewątpliwie najbardziej doświadczoną badaczką w naszym kraju. Publikacje przedstawione do oceny w rozumieniu **art. 219. ust. 1.** ustawy uważam za ważne osiągnięcie naukowe, stanowiące bardzo istotny wkład w rozwój historii sztuki oraz spełniające wymogi stawiane rozprawom habilitacyjnym a dorobek Habilitantki oraz jej aktywność w życiu naukowym w zupełności odpowiada w moim przekonaniu kryteriom oceny osiągnięć osób ubiegających się o nadanie stopnia doktora habilitowanego. W związku z tym wnoszę o dopuszczenie dr Dobrosławy Horzeli do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

Jarosław Jarzewicz